

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/210844>

Please be advised that this information was generated on 2021-03-08 and may be subject to change.

vijs arbeid
data zorg
onderwijs
zekerheid
etenschap
org welzijn
mobiliteit
jn beleids-

evaluatie, monitoring,
effectonderzoek en data

Ander onderwijs met digitaal portfolio?

Implementatie van het presentatiedeel

Hans van Gennip | Carolien van Rens | Ton Mooij

Mei 2009

Projectnummer: 34000152

© 2009 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Vanuit een duidelijke visie en geholpen door een grote dosis ambitie heeft SKOzoK de voorbije jaren fors geïnvesteerd in dialoog gestuurd onderwijs met daaraan gekoppeld het digitaal portfolio. De exponenten van deze visie, basisscholen de Stapsteen, de Drijfveer, de Windroos, Agnetendal, de Smeelen en de Dorenhagen zijn stuk voor stuk scholen die vanuit een behoefte zijn gaan werken aan de ontwikkeling van het digitaal portfolio. Aan de grote diversiteit die uiteindelijk binnen de scholen is ontstaan, liggen diverse oorzaken ten grondslag. Met name de technische problemen hebben een flinke wissel getrokken en hebben een groot appel gedaan op het doorzettingsvermogen van individuele leerkrachten.

Na een periode van ontwikkeling is het goed voor SKOzoK om met dit onderwerp even pas op de plaats te maken en daar heeft onderliggend onderzoek een prima bijdrage aan geleverd. Op een duidelijke en professionele wijze heeft ITS de ontwikkeling en de praktijk met betrekking tot het digitaal portfolio in beeld gebracht.

Aan de proceskant heeft SKOzoK de voorbije jaren een mooie ontwikkeling doorgevoerd. De specifieke kennisontwikkeling (presentatie-, ontwikkel- en registratieportfolio) is enorm geweest, maar jammer genoeg onvoldoende gerealiseerd en doorontwikkeld in de praktijk. Daarnaast is SKOzoK zich inmiddels ook ervan bewust dat het voor de ontwikkeling van een digitaal portfolio de aansluiting moet gaan zoeken bij andere besturen en instanties.

Blijft over om alle partners die op enigerlei wijze bij de SKOzoK-ontwikkeling van het digitaal portfolio tot zo ver betrokken zijn geweest hartelijk te bedanken.

Namens projectgroep Digitaal Portfolio

Mart Kuijpers

Stafmedewerker ICT, SKOzoK

Inhoud

Voorwoord	iii
1 Aanleiding en vraagstelling	1
1.1 Goed op weg met het digitaal portfolio?	1
1.2 Vraagstellingen	2
2 Conditie die invloed hebben op het gebruik van het digitaal portfolio	5
2.1 Conditie	5
2.2 Operationalisatie	7
3 Opzet van het onderzoek	9
3.1 Aard van het onderzoek	9
3.2 Fasering van het onderzoek	9
3.3 Onderzoeksactiviteiten op de scholen	10
3.4 Kwalitatieve analyses	10
4 Resultaten	11
4.1 Schoolbeschrijvingen: uitkomsten per school	11
4.2 Visie en doelen	13
4.3 Plaats binnen het curriculum	13
4.4 Relatie met leerprocessen	14
4.5 De rol van ict	14
4.6 Invoeringsproces	15
5 Conclusies en leerpunten	17
5.1 Stand van zaken	17
5.2 Doelen bereikt?	17
5.3 Conditie voor de inzet van het portfolio	18
5.4 Vervolg	19
5.5 Aandachtspunten bij het gaan gebruiken van een digitaal portfolio	20
5.6 Instrument voor zelfevaluatie	21
Bijlage: voorbeeld terugkoppeling aan scholen	23

1 Aanleiding en vraagstelling

1.1 Goed op weg met het digitaal portfolio?

Vijf basisscholen die vallen onder het bestuur van SKOzoK in Veldhoven, zijn aan de slag gegaan met het digitaal portfolio. Het portfolio wordt door de projectleiding gezien als een middel:

- voor het kind om inzicht te krijgen in het eigen leerproces en om er over te kunnen praten;
- voor de leerkracht om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het kind en dit bespreekbaar te kunnen maken om te komen tot passende leerarrangementen voor het kind;
- voor het kind, de leerkracht en de ouders om inzicht krijgen in de ontwikkelingslijn van het kind;
- voor de school om data te verzamelen die gebruikt kunnen worden voor ontwikkeling van het onderwijs.

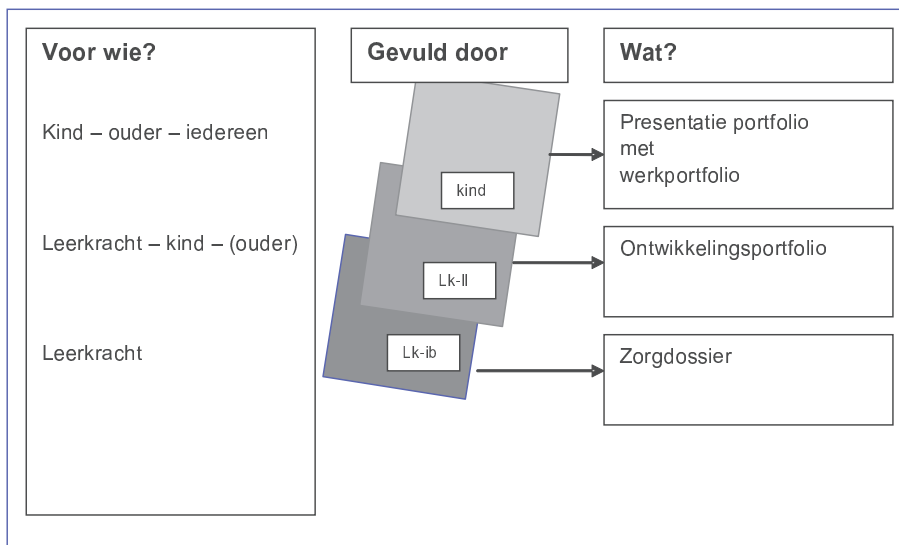
SKOzoK verwacht als voordelen van een *digitale* versie van het portfolio in vergelijking met een papieren versie dat leerlingen het leuker vinden, dat ict-vaardigheden worden ontwikkeld en dat de portfolio's compacter en beter van structuur zullen zijn. Verder worden ouders in de gelegenheid gesteld om onafhankelijk van wat hun kind thuis laat zien via internet een kijkje te nemen in het portfolio. In de literatuur worden deze voordelen ook genoemd (Butler, 2006)¹.

De ultieme doelen van het werken met een digitaal portfolio zijn het vergroten van het vermogen tot *zelfsturing van het leren* door leerlingen en daaraan gekoppeld het aanbieden van flexibeler onderwijs dat inspeelt op individuele talenten. Het digitaal portfolio zou daarmee kunnen fungeren als breekijzer om het onderwijs te vernieuwen, onder meer door de leerkrachten te stimuleren tot een professionele dialoog over eigen onderwijsaanpak en schoolontwikkeling. Parallel daaraan zal aan een aantal voorwaarden voldaan moeten worden.

¹ Butler, P. (2006). *A Review Of The Literature On Portfolios And Electronic Portfolios*. Palmerston South, New Zealand: Massey University College of Education.

Er is inmiddels een jaar of drie gewerkt aan de ontwikkeling van het digitaal portfolio wat betreft het zogenaamde presentatiedeel en het uitproberen daarvan in de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs. Er is een digitaal format ontwikkeld. Als het digitaal portfolio te zijner tijd volledig is, bestaat het uit een voor iedereen toegankelijk presentatieportfolio, het ontwikkelingsportfolio voor leerlingen en leerkracht en een digitaal zorgdossier dat van belang is als een leerling in aanmerking komt voor extra hulp bij het leren. Het ontwikkelingsportfolio vindt SKOzoK het belangrijkste onderdeel van het totale portfolio. Het is de bedoeling dat leerkracht en leerling ontwikkelingsgesprekken voeren, waarbij de leerling – gestimuleerd door de leerkracht – nadenkt over de afgeronde leeractiviteiten, de ervaringen tot dan toe, en nog te ondernemen leeractiviteiten. Het project digitaal portfolio loopt op diverse scholen (5) en is beperkt tot het werken met het presentatiedeel.

Schematische voorstelling van de onderdelen van het portfolio

SKOzoK heeft zelf een begin gemaakt met het ontwikkelen van het zorg- en ontwikkelingsdeel. Na verloop van tijd is gebleken dat het maken van het ontwikkelingsdeel van het digitaal portfolio geen sinecure is en dat dit zonder externe partners waarschijnlijk niet van de grond te tillen is.

1.2 Vraagstellingen

Het bestuur en de scholen hebben veel tijd en geld geïnvesteerd in het ontwikkelen en uitproberen van het digitaal portfolio. Ze vragen zich af of dit tot de beoogde resultaten leidt en of de vele inspanningen terecht zijn. Men is enthousiast begonnen, het is

nu tijd kritisch te kijken naar het invoeringsproces en de eventuele opbrengsten. De eerste praktijkervaringen duiden al op verschillen tussen leerkrachten en scholen wat betreft de invulling van het portfoliogebruik.

In het gesprek met SKOzoK zijn de volgende vraagstellingen voor het onderzoek naar voren gekomen. De hoofdvraag is: *'Zijn de deelnemende scholen goed op weg met het digitaal portfolio?'* Daarbij zijn de volgende deelvragen van belang.

1. Wat doen de deelnemende scholen met het digitaal portfolio?
2. In hoeverre zijn op de deelnemende scholen de condities verwezenlijkt voor de optimale inzet van het digitaal portfolio?
3. Welke mogelijkheden zijn er om de inzet van het digitaal portfolio op school te verbeteren?

We gaan er vanuit dat een digitaal portfolio optimaal wordt ingezet als leerlingen inzicht krijgen in het eigen leerproces en als er leerarrangementen worden gekozen die passen bij de ontwikkeling van de leerling. Het zinvol gebruik van het portfolio gaat hand in hand met meer geïndividualiseerd onderwijs.

2 Condities die invloed hebben op het gebruik van het digitaal portfolio

2.1 Condities

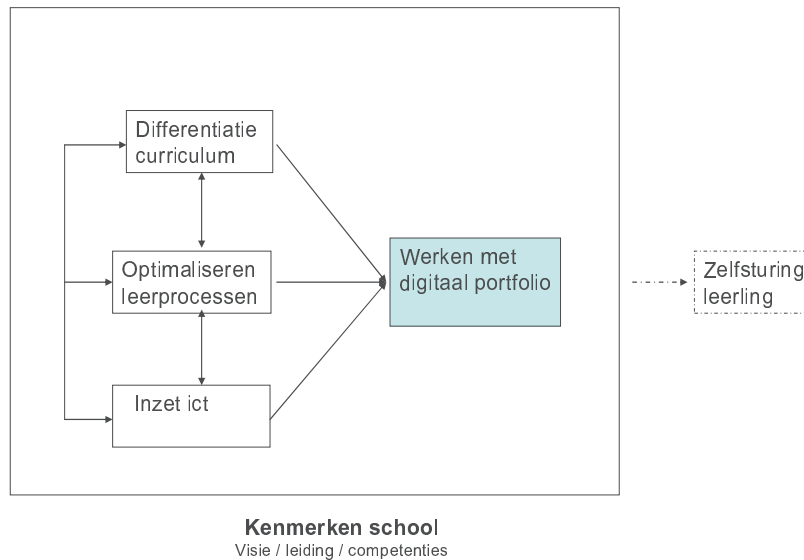
Het is goed om in het oog te houden dat het portfolio een middel is en geen doel op zich. Een portfolio is bedoeld als middel dat wordt ingezet om te komen tot (meer) zelfsturing van het leren door leerlingen en tot passend onderwijs. Om dit doel te bereiken dient het portfolio op een bepaalde manier te worden ingezet². De onderwijscontext moet zo zijn ingericht dat de mogelijkheden van het portfolio daadwerkelijk worden benut. Dat vereist dat drie condities in samenhang worden geoptimaliseerd (Mooij, 2007)³:

1. *Differentiatie in het curriculum*. Het geheel van leerprocedures en leermaterialen binnen de school is toegespitst op verschillen tussen leerlingen. Daarbij staat het aanbrengen van differentiatie in leerprocedures en leermaterialen centraal.
2. *De doordachte inzet van ict*. Hierbij worden de mogelijkheden van ict op het niveau van leerling, groep en school benut om het onderwijsleerproces te structureren, te flexibiliseren en om verschillende onderwijsaspecten op elkaar te betrekken. Door ict verstandig in te zetten, wordt meer flexibiliteit en afstemming in het onderwijsleerproces verkregen dan zonder toepassing daarvan.
3. *Het optimaliseren van leerprocessen door de leerkracht*. De leerkracht speelt doelgericht in op verschillen tussen leerlingen, het onderwijsaanbod wordt waar mogelijk geïndividualiseerd. Als dit de koers is van de leerkracht dan is dat alleen te verwezenlijken door tegelijkertijd te werken aan beide hiervoor genoemde condities. Onderwijs op maat vereist namelijk differentiatie in het curriculum en de slimme inzet van ict bij het leren. Mooij baseert zich hierbij op een veelheid aan ict-onderzoeken (zie voetnoten).

2 Blumenfeld, Ph., Fishman, B. J., Krajcik, J., Marx, R. W., & Soloway, E. (2000). Creating usable innovations in systemic reform: Scaling up technology-embedded project-based science in urban schools. *Educational Psychologist*, 35(3), 149-164. Collier, G. (1994). *Social origins of mental ability*. New York: Wiley.

3 Mooij, T. (2007). Design of educational and ICT conditions to integrate differences in learning: Contextual learning theory and a first transformation step in early education. *Computers in Human Behavior*, Volume 23, Issue 3, 1499-1530.

Figuur 2 – De condities die het gebruik en de inzet van het digitaal portfolio bepalen

Als de genoemde ondersteunende condities (curriculum, ict) worden veronachtzaamd, dan verlopen leerprocessen en het gebruik van het portfolio suboptimaal. Om de vraag te beantwoorden of de scholen van SKOzoK op de goede weg zijn met het portfoliogebruik, brengen we ook de drie condities in kaart waarvan de invulling de toepassing van het portfolio sterk bepaalt. Deze condities staan dan ook centraal in het onderzoek.

Ter aanvulling wordt ook ingegaan op *schoolkenmerken* zoals de onderwijsvisie van de school, de rol van de schoolleiding en de competenties van teamleden, de samenwerking binnen de school (vergelijk Vier in Balans⁺). Zo is de samenwerking relevant omdat het gebruik van het digitaal portfolio past binnen het streven van SKOzoK om te komen tot een academische basisschool waar leerkrachten samen nadenken over hun lesgeven en hun houding en nieuwe vormen uitproberen.

Het is de bedoeling dat leerlingen door het gebruik van een portfolio op den duur hun leerproces zelfstandig(er) kunnen sturen. Zelfsturing (zelfregulatie) is het rendement dat uiteindelijk is beoogd. Het valt buiten het bestek van het onderzoek de mate van zelfsturing te meten (Mooij, 2007)⁴. Wel zal leerkrachten naar hun indrukken worden gevraagd wat betreft de vorderingen van hun leerlingen op dit vlak. In welke mate kunnen ze zelfstandig leertaken kiezen die aansluiten bij hun leerbehoeften? In welke mate denken leerlingen na over wat ze geleerd hebben en kunnen ze tot werkbare

4 Ton Mooij (2007). *Learning for self-regulation: Improving instructional benefits for pupils, teachers, parents, schools, and society at large*. Inaugural address. Open Universiteit Nederland.

conclusies komen? In welke mate en op welke punten blijven ze een beroep doen op de leerkracht?

Interventie: optimalisering van condities

Onze veronderstelling is dat alleen bepaalde praktijkinvullingen leiden tot de beoogde optimalisering van ontwikkelen en leren. Het gaan gebruiken van een digitaal portfolio op zich biedt geen garantie dat het onderwijs verbetert. In het onderzoek worden enerzijds gegevens verzameld over de invulling van de condities, anderzijds is het de bedoeling dat de onderzoekers na de dataverzamelingsronde – in samenspraak met de scholen – suggesties doen hoe condities beter ingevuld kunnen worden. We sluiten daarbij aan bij Mooij (2007) die een aantal richtlijnen geeft om de condities en het leerproces zo in te richten dat individualiserend onderwijs in beeld komt.

2.2 Operationalisatie

De wijze waarop scholen de drie condities ‘differentiatie curriculum’, ‘optimaliseren leerproces’ en ‘inzet ict’ hebben vormgegeven én de wijze waarop gewerkt wordt met het digitaal portfolio, hebben we vastgesteld aan de hand van vragenlijsten. De vragenlijst is in aanwezigheid van de onderzoeker ingevuld door een lid van de schoolleiding en enkele leerkrachten. Daarna heeft de onderzoeker doorgevraagd op de gegeven antwoorden en is daarvan een verslag gemaakt. Schoolleiding en leerkrachten hebben gedeeltelijk andere vragen voorgelegd gekregen.

De vragenlijsten hebben negen thema’s, met daaronder verschillende subthema’s:

1. *Doelen*: doelen van het digitaal portfolio.
2. *Visie*: schoolvisie en digitaal portfolio, team.
3. *Organisatie van het onderwijs*: differentiatie bij taal/rekenen/lezen.
4. *Ict-voorzieningen*.
5. *Vaardigheden*: vaardigheden, bijvoorbeeld: hoe de leerling geleerd is om te gaan met het digitaal portfolio; hoe de leerling geleerd is te reflecteren met het digitaal portfolio.
6. *Gebruik digitaal portfolio*: inzet digitaal portfolio; frequentie waarmee leerlingen werken met het digitaal portfolio; gebruik digitaal portfolio in relatie tot het leerlingvolgsysteem.
7. *Ontwikkelingsgesprek*: aspecten die aan bod komen in de ontwikkelingsgesprekken; organisatie ontwikkelingsgesprekken, wat er tijdens of na het gesprek digitaal wordt geregistreerd.
8. *Implementatie*: hoe het invoeringsproces in school is vorm gegeven.
9. *Evaluatie*: evaluatie van werken met het digitaal portfolio, voordelen van het digitaal portfolio ten opzichte van het papieren portfolio, ouders, leerlingen.

Leerlingen hebben een aangepaste vragenlijst ingevuld met vragen over de frequentie waarmee ze werken met het digitaal portfolio, hoe vaak ze het portfolio aan hun ouders laten zien en hoe ze het digitaal portfolio waarderen.

3 Opzet van het onderzoek

3.1 Aard van het onderzoek

Het effectief gaan gebruiken van een digitaal portfolio is een complexe innovatie. Daarbij gaat het om een beperkt aantal deelnemende scholen, waarbij verschillen te verwachten zijn in gebruik van het portfolio. Voor SKOzoK is de praktische bruikbaarheid van de uitkomsten belangrijk. Het onderzoek heeft daarom vooral een kwalitatief en ontwikkelingsgericht karakter.

3.2 Fasering van het onderzoek

Het onderzoek zou twee rondes van gegevensverzameling kennen met terugkoppeling naar elke individuele school en een tussentijds advies over de mate waarin de condities (al) optimaal zijn ingevuld. De uitkomsten over de feitelijke stand van zaken na de eerste ronde van gegevensverzameling hebben er echter toe geleid, dat in overleg met SKOzoK is besloten de tweede ronde achterwege te laten, omdat er geen noemenswaardige voortgang verwacht werd.

De volgende activiteiten hebben plaatsgevonden.

- Bestudering van relevante algemene en schooldocumenten over het digitaal portfolio.
- Ontwikkelen van het onderzoeksinstrument (leidraad voor gesprekken en observatie) in samenspraak met SKOzoK. Daarbij is aangesloten bij de literatuur.
- Gesprekken op locatie per school met leiding, drie leerkrachten en enkele leerlingen (najaar 2008).
- Terugkoppeling van de schoolgegevens naar de school in de vorm van een schoolbeschrijving.
- Tussenrapportage van de stand van zaken: de uitkomsten van de onderzochte scholen samengevoegd en afgezet tegen de beoogde invulling van de condities en het gebruik van het portfolio.
- Presentatie van de stand van zaken en bespreking van de tussenrapportage op bijeenkomst met scholen en projectmanagement en -begeleiding (januari 2009).
- Beraadslagingen over het eventuele vervolg van het onderzoek.

- De gehanteerde gespreksleidraad en observatie (het onderzoeksinstrument) zijn bewerkt tot een zelfevaluatiemiddel voor scholen.

3.3 Onderzoeksactiviteiten op de scholen

Vier van de vijf scholen hebben meegewerkt aan het onderzoek. Twee onderzoekers bezochten een school een halve dag. Op basis van de gesprekken met leerkrachten, schoolleiding en kinderen hebben de onderzoekers een overzicht van de belangrijkste uitkomsten per school gemaakt. Elke school heeft deze gegevens teruggekoppeld gekregen. Per school hebben in principe de volgende activiteiten plaatsgevonden.

Gesprek met drie leerkrachten (midden- en bovenbouw)

Bespreken van de vragen die uit het onderzoeksinstrument voortvloeien (condities, leerprocessen, digitaal portfolio).

Gesprekje met enkele leerlingen

Bespreking van het portfolio met enkele leerlingen. Veelal waren dit leerlingen die wat te melden hadden en die goed met het digitaal portfolio overweg konden. We hebben niet gesproken met leerlingen die er minder goed mee uit de voeten kunnen. Deze gevallen zijn daarom exemplarisch bedoeld. De leerlingen lieten hun portfolio zien en gaven aan wat ze er van vinden en wat ze er mee doen.

Gesprek met de schoolleiding

Er is ingegaan op de visie en beleid van de school op onderwijs en gebruik van het digitaal portfolio.

3.4 Kwalitatieve analyses

Het materiaal van de gesprekken en observaties in de klas is kwalitatief verwerkt. De beschrijving van de configuratie van condities en het gebruik van het portfolio hebben centraal gestaan. Daarbij is gelet op de verschillen tussen scholen.

De schoolbeschrijvingen zijn teruggekoppeld aan de deelnemende scholen. De scholen kregen hiermee de mogelijkheid om eventuele onjuistheden in de weergave te signaleren.

4 Resultaten

4.1 Schoolbeschrijvingen: uitkomsten per school

Vier van de vijf scholen van SKOzoK hebben in het najaar 2008 meegedaan aan het onderzoek. Elk deelnemende school heeft een eigen schoolrapportage ontvangen. Als bijlage is een voorbeeld van een dergelijke schoolbeschrijving opgenomen.

In het overzicht is op een aantal punten te zien hoe elke school is omgegaan met het digitaal portfolio. Er zijn duidelijke verschillen en eigen accenten tussen de scholen. Bij sommige scholen is het portfolio vooral in de marge benut, andere scholen hebben een bredere aanpak nagestreefd. Deze verschillen zijn op zich niet verwonderlijk, omdat binnen SKOzoK bewust is gekozen om scholen de vrijheid te geven eigen accenten te leggen.

Voor een goed begrip moet nog vermeld worden dat het portfolio alleen bestaat uit het presentatiedeel met als belangrijkste kenmerk dat leerlingen het werk waar ze trots op zijn, aan anderen kunnen tonen. Daarmee blijkt het concept van het werken met een portfolio slechts voor een deel ingevuld. Ook SKOzoK staat een breder concept voor ogen, maar ten tijde van het onderzoek waren deze onderdelen nog niet gereed. Het maken van het ontwikkelingsdeel in digitale vorm bleek veel meeromvattend te zijn dan aanvankelijk verwacht. Dit praktische gegeven vormt zo meteen de verklaring waarom een aantal belangrijke facetten van het portfolio niet uit de verf gekomen is.

In dit hoofdstuk concentreren we ons op de belangrijkste uitkomsten waarbij we de situatie beschrijven voor de scholen samen. De eerder onderscheiden condities voor optimaal gebruik van een portfolio bieden een leidraad bij de beschrijving.

Overzicht van scholen en hun gebruik van het digitaal portfolio

	School A	School Do	School Dr	School S
visie onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • dialooggestuurd • sturen van eigen leerweg 	<ul style="list-style-type: none"> • zelfsturing • leertijdsdoorbrekende niveaugroepen 	<ul style="list-style-type: none"> • dialooggestuurd • ontwikkelingsgericht, er worden leerstoflijnen en ontwikkelingslijnen gemaakt • teamteaching 	<ul style="list-style-type: none"> • (zelf)sturing
doelen: reflectie	<ul style="list-style-type: none"> • belangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • belangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • belangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • is doel
vaardigheid in reflecteren	<ul style="list-style-type: none"> • oefenen vanaf groep 8 • niveau 'vlak' 	<ul style="list-style-type: none"> • oefenen vanaf groep 6/7 • niveau 'vlak' 	<ul style="list-style-type: none"> • geen oefening in lessituatie • niveau 'vlak' 	<ul style="list-style-type: none"> • oefenen plusleerlingen in groep 6, alle leerlingen in groep 8 • niveau bij plusleerlingen hoog, bij alle leerlingen matig • leerkrachten oefenen zelf ook reflecteren
ontwikkelingsgesprek: gesprekken met leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> • periodiek • digitaal portfolio mede input 	<ul style="list-style-type: none"> • periodiek • digitaal portfolio mede input voor leerdoelen 	<ul style="list-style-type: none"> • niet periodiek (zwakke leerlingen vaker dan sterke leerlingen) • papieren portfolio mede input 	<ul style="list-style-type: none"> • periodiek • papieren/digitaal portfolio mede input (leraar beantwoordt standaardvragen adhv digitaal portfolio)
team: draagvlak	<ul style="list-style-type: none"> • team is best positief 	<ul style="list-style-type: none"> • ja, voor inzet Katelier • twijfel aan meerwaarde 	<ul style="list-style-type: none"> • beperkt • team wel eens over doel 	<ul style="list-style-type: none"> • positief over doel, verdeeld over middel
gebruikers	<ul style="list-style-type: none"> • groep 5 t/m 8 	<ul style="list-style-type: none"> • alle leerlingen vanaf groep 6/7 	<ul style="list-style-type: none"> • plusleerlingen groep 5 t/m 8 	<ul style="list-style-type: none"> • plusleerlingen groep 6 • groep 8

	School A	School Do	School Dr	School S
wijze gebruik digitaal portfolio	<ul style="list-style-type: none"> • verplicht • leerlingen plaatsen werk waar ze trots op zijn • invullen reflectievragen 	<ul style="list-style-type: none"> • verplicht • registratie deelname project Katelier (keuze-activiteiten kunst, knutselen, natuur of techniek) • invullen reflectievragen 	<ul style="list-style-type: none"> • vrijwillig • invullen reflectievragen 	<ul style="list-style-type: none"> • vrijwillig • leerlingen plaatsen werk wereldoriëntatie • invullen reflectievragen
implementatie	<ul style="list-style-type: none"> • pioniersschool 	<ul style="list-style-type: none"> • inzet voor registratie deelname project Katelier 	<ul style="list-style-type: none"> • product sluit aan op visie onderwijs • leerkrachten die starten met portfolio niet meer werkzaam voor de groep 	<ul style="list-style-type: none"> • product sluit aan op visie onderwijs • 'kartrekker' in groep 8 • keuzevrijheid leerkrachten
stand van zaken / toekomst	<ul style="list-style-type: none"> • gebruik is ingezakt, • teleurstelling uitblijven ontwikkeling- en zorgdeel 	<ul style="list-style-type: none"> • ziet geen uitbreidingsmogelijkheid 	<ul style="list-style-type: none"> • overweegt stoppen • gebruik is keuzevrijheid leerkrachten 	<ul style="list-style-type: none"> • ziet uitbreidingsmogelijkheden
wensen	<ul style="list-style-type: none"> • afscherming persoonlijke feedback • wacht op ontwikkelingsdeel 	<ul style="list-style-type: none"> • afscherming persoonlijke feedback 	<ul style="list-style-type: none"> • meer gebruiksgemak en mogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen toegang geven tot elkaars portfolio

4.2 Visie en doelen

Zoals gezegd beschrijven we hier de uitkomsten voor de vier scholen samen.

De deelnemende scholen streven naar dialooggestuurd en ontwikkelingsgericht onderwijs, waarbij leerlingen het leerproces mede sturen en onderwijs op maat wordt nagestreefd. Daarbij zien de scholen het gesprek met leerlingen en het nadenken over wat en hoe is geleerd als een essentieel onderdeel. Reflecteren met leerlingen over werkhouding, leerdoelen en voortgang vinden ze allemaal belangrijk. Schoolleiding en leerkrachten zien het portfolio – op papier of digitaal – als een geschikt middel om deze visie concreet vorm te geven.

Over deze visie op onderwijs en de doelen van het portfolio is volgens de scholen veelal overeenstemming en draagvlak in het team. Maar soms constateerden we een discrepantie tussen enerzijds de positieve en ambitieuze kijk van de schoolleiding op het gebruik van het portfolio en op het reflecteren door leerlingen en anderzijds de praktisch gang van zaken in de groepen.

4.3 Plaats binnen het curriculum

Scholen variëren in de mate waarin het presentatiedeel van het digitaal portfolio is ingepast in het curriculum. Eén school gebruikt het bijvoorbeeld als registratiemiddel van uitgevoerde (groeps)taken, een paar scholen benutten het als omgeving waarin leerlingen reflectievragen beantwoorden over gemaakte taken en op twee scholen is het vooral de etalage met werkstukken waarop leerlingen trots zijn. Bij sommige scholen is het gebruik door leerlingen verplicht, bij andere is het een eigen keuze door de leerling.

Leerlingen gebruiken op alle scholen het digitale gastenboek om berichtjes te sturen naar andere leerlingen. Het bekijken van elkaars werk gebeurt niet zo frequent. Ook het laten zien aan de ouders is maar even leuk. De leerlingen waarmee we spraken vinden het digitaal portfolio wel leuk, maar niet altijd even gemakkelijk te hanteren.

Het digitaal portfolio is in de huidige praktijk overwegend een ‘motivatie-instrument’. Het wordt weinig of niet benut voor het sturen van het leerproces en het communiceren met andere kinderen of ouders. Leerkrachten plaatsen in het gastenboek een korte, maar niet al te persoonlijke reactie op het gemaakte werk. Leerkrachten geven niet op alle taken en de antwoorden op de reflectievragen hun feedback. De huidige mogelijkheden van het digitaal portfolio worden lang niet allemaal door de deelnemende scholen optimaal benut.

4.4 Relatie met leerprocessen

Reflecteren

Het leren reflecteren door leerlingen hebben scholen hoog in het vaandel staan. Het blijkt echter nog maar weinig van de grond te komen. Leerlingen beantwoorden braaf de reflectievragen die ze standaard bij bepaalde taken krijgen aangeboden. Leerkrachten vinden de gegeven antwoorden vaak 'vlak' en weinig diepgaand.

Sommige scholen besteden gericht aandacht aan het ontwikkelen van deze vaardigheden van leerlingen. Dat gebeurt dan veelal in het directe contact tussen leerkracht en leerling.

Een enkele maal is bij het streven om tot reflectie te komen een vraagteken gezet: is reflecteren over het eigen werk voor veel kinderen niet te hoog gegrepen, zeker in de lagere groepen?

Er zijn scholen die veel aandacht besteden aan het leren reflecteren door leerkrachten op hun eigen handelen.

Ontwikkingsgesprekken

Veel leerkrachten die deelnamen aan het onderzoek, voeren een aantal keren per jaar coachings- of ontwikkelingsgesprekken met individuele leerlingen. Het portfolio draagt hiervoor dikwijls wel materiaal aan, maar het vormt daarbij dan één van de hulpmiddelen. Deze gesprekken vinden op een rustig plekje, vaak buiten het klaslokaal, plaats. Leerkrachten vinden het nogal eens lastig tijd te scheppen voor deze individuele gesprekken.

Het portfolio is één van de hulpmiddelen die een leerkracht ter beschikking staat om met de leerling een gesprek te voeren over zijn of haar voortgang en de beleving van de schoolsituatie.

4.5 De rol van ict

De beschikbare ict-voorzieningen en de ict-vaardigheden van leerlingen en van de leerkracht zelf vormen doorgaans geen obstakel voor het gebruik van het digitaal portfolio.

De verwachte voordelen van een digitale variant boven een papieren versie komen nog niet echt uit de verf. Leerlingen vinden het wel leuk om te doen, maar hun ict-vaardigheden nemen hierdoor niet noemenswaardig toe en ze gaan er ook (nog) niet gestructureerder door werken.

Omdat het portfolio op internet staat, is het overal beschikbaar. Ouders gaan echter niet vaak kijken. Het portfolio is niet afgeschermd voor de persoonlijke feedback van

de leerkracht aan de leerling. Daarom blijven de opmerkingen van de leerkrachten bewust aan de oppervlakte.

4.6 Invoeringsproces

De meeste scholen waren ten tijde van het onderzoek een jaar of langer bezig met het portfolio. Voor sommige scholen is het gebruik van het digitaal portfolio een speerpunt geweest waarvoor ook tijd voor betrokkenen is ingeruimd. Bij de start was er meestal een projectplan. Het gebruik van het digitaal portfolio is op de scholen een vrijwillige keuze van de leerkrachten geweest. Bij sommige scholen neemt een groot deel van het team deel, bij andere scholen zijn het vooral de pioniers. Meestal is er wel iemand binnen de school die het gebruik van het portfolio stimuleert onder collega's en waarop men kan terugvallen als vraagbaak.

Toekomst

In een aantal gevallen is het digitaal portfolio inmiddels ingehaald door nieuwe veranderingen die nú prioriteit krijgen en veel aandacht van leerkrachten opeisen.

De algemene tendens bij de bezochte scholen is eerder een afname dan een toename in gebruik van het digitaal portfolio. Scholen geven hiervoor als verklaring dat de gewekte verwachtingen over een follow-up – in de zin van toevoeging van een ontwikkelingsdeel – niet lijken te worden gehonoreerd. Het huidige digitaal portfolio biedt een aantal aardige toepassingen, maar de verwachte, 'echte meerwaarde', laat op zich wachten, waardoor het nut van het werken met een digitaal portfolio onder de verwachting blijft.

Het ziet er naar uit dat zonder nieuwe impulsen het nut van het digitaal portfolio beperkt blijft en een structurele inzet niet van de grond komt.

5 Conclusies en leerpunten

5.1 Stand van zaken

‘Zijn de deelnemende scholen goed op weg met het digitaal portfolio?’ Dat is de hoofdvraag van het onderzoek die we nu gaan beantwoorden.

In het vorige hoofdstuk is geschetst wat de deelnemende scholen met het digitaal portfolio doen. Tijdens een bijeenkomst op 12 januari 2009 hebben de onderzoekers de belangrijkste uitkomsten gepresenteerd. Voor de leerkrachten en leidinggevenden van de aanwezige, onderzochte scholen waren de uitkomsten zeer herkenbaar. De scholen vonden het prettig dat de stand van zaken op deze manier helder in beeld was gebracht, zodat ook voor het bestuur van SKOzoK de situatie duidelijk is en iedereen dezelfde situatie voor ogen heeft. Daarmee heeft het onderzoek aan alle betrokkenen een gelijkkluidend inzicht geboden.

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag of de beoogde opbrengsten zijn gerealiseerd en of de condities zijn verwezenlijkt om zinvol aan de slag te gaan met het portfolio. Verder schetsen we wat te leren valt van de bevindingen uit dit onderzoek.

5.2 Doelen bereikt?

Wat heeft het werken met digitaal portfolio opgeleverd in het licht van de ambitieuze doelen op het gebied van leren en zelfsturing die SKOzoK zich heeft gesteld?

In het algemeen kan gesteld worden dat er hooguit aanzetten zijn en dat de werkwijzen van leerkrachten en leerlingen weinig zijn veranderd.

- Het portfolio reikt weliswaar (standaard) reflectievragen aan, maar het reflecteren door leerlingen op hun leerwerk staat nog in de kinderschoenen.
- Het portfolio in de huidige versie is maar in beperkte mate een hulpmiddel om de ontwikkeling van leerlingen te volgen. Leerkrachten gebruiken het als één van de concrete aangrijpingspunten om het ontwikkelingsgesprek met de leerling te voeren.

- Het portfolio (webbased) leidt in beperkte mate tot communicatie met medeleerlingen en met de eigen ouders. Het leerproces en de producten waartoe dit heeft geleid, worden weinig gedeeld met anderen.
- Leerkrachten geven wel af en toe feedback op de gemaakte opdrachten maar deze blijft in de portfolio-omgeving heel globaal, mede omdat anderen daarin mee kunnen kijken. De omgeving voor feedback is niet afgeschermd.

We concluderen dat het digitaal portfolio in de huidige versie – alleen presentatiedeel – nauwelijks of geen ondersteuning van het leerproces blijkt te bieden en niet leidt tot het samenstellen van passende leerarrangementen voor leerlingen. Leerlingen hebben er geen keuzemogelijkheden bij gekregen en zelfsturing van het eigen leren is niet noemenswaardig toegenomen.

5.3 Conditie voor de inzet van het portfolio

In hoeverre zijn op de deelnemende scholen de condities verwezenlijkt voor de optimale inzet van het digitaal portfolio? Als condities voor de optimale inzet van het portfolio noemden we eerder differentiatie in het curriculum, de inrichting van de leerprocessen en de inzet van ict.

Wat betreft de inzet van ict waren er geen problemen wat betreft de ondersteunende ict-voorzieningen of de ict-vaardigheden van betrokkenen. Het portfolio zelf bestaat uit een digitale (ict) component en een onderwijsinhoudelijke component die gerelateerd is aan leerprocessen.

De grootste bottleneck bleek dat het digitaal portfolio incompleet bleef. De scholen is alleen een digitaal portfolio aangeboden dat bestond uit een presentatiedeel. Het ontwikkelingsdeel, het hart van het portfolio, waarmee de ontwikkeling van leerlingen daadwerkelijk gevolgd zou kunnen worden en dat handvatten zou bieden voor reflectie, bleek tijdens de onderzoeksperiode niet gereed. Scholen hadden in feite een portfolio in handen gekregen dat minder dan half voltooid was. Scholen kon evenmin een tijdshorizon geboden worden waarin dit ontwikkelingsdeel wél klaar zou zijn. De ambitie om zelf een digitaal portfolio te maken was aanwezig, maar na verloop van tijd werd duidelijk dat dit een grootse onderneming is die het bestuur op eigen kracht en middelen waarschijnlijk niet zo maar kan verwerklijken.

De meeste scholen benutten weliswaar de huidige mogelijkheden van het digitaal portfolio met het presentatiedeel nog niet optimaal – er zou dus ruimte voor verbetering zijn – maar het is de vraag of zó doorgaan zinvol is zolang er geen concreet zicht is op het ontwikkelingsdeel.

De inrichting van het curriculum en van de leerprocessen op scholen zijn als zodanig niet als blokkade naar voren gekomen in het onderzoek. Qua visie willen scholen en leerkrachten naar dialooggestuurd onderwijs toewerken waarin leerlingen een actieve rol bij het leren spelen. Om dat te verwezenlijken is nog wel een hele weg te gaan. Leerlingen laten nadenken over hun eigen aanpak en over de beste vervolgstappen vraagt nog de nodige aandacht. Zelfsturing is niet iets dat van de ene dag op de andere in praktijk gebracht kan worden.

Zijn de implementatieprocessen goed ingericht geweest? Het invoeringsproces blijkt gekenmerkt door een zekere vrijblijvendheid: meestal doet maar een deel van het team mee en een strakke regie ontbreekt. In de onderzochte scholen heeft de nadruk gelegen op de introductie van een nieuwe ict-toepassing die zeker aanvankelijk veelbelovend leek, maar waarbij de onderwijskundige verankering op de achtergrond is gebleven. Het invoeringsproces is vooral 'ict-gedreven' geweest, het is minder gestuurd door een visie op hoe leerprocessen concreet anders vormgegeven kunnen worden.

Het digitaal portfolio is een middel om een veelomvattend onderwijskundig doel te bereiken (zelfsturing en dialooggestuurd onderwijs). Als een middel incompleet is, dan kan het doel niet bereikt worden. Als het middel wél geschikt geweest was, dan zou het op zich waarschijnlijk ook nog een hele uitdaging geweest zijn om deze tool in te passen in de onderwijssituatie zodanig dat leerprocessen worden gefaciliteerd.

Daarmee is antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag of de deelnemende scholen op de goede weg zijn om het doel van individueel onderwijs te benaderen met gebruikmaking van ict en digitaal portfolio.

5.4 Vervolg

Tijdens de eerder genoemde bijeenkomst waarop de onderzoeksuitkomsten zijn gepresenteerd, is met de betrokken scholen en beleidsverantwoordelijken gesproken over hoe verder te gaan met de implementatie van het digitaal portfolio. Iedereen was het er over eens dat het werken met het portfolio ingebed moet zijn in onderwijsactiviteiten en dat een geïsoleerde aanpak weinig zinvol is.

Er tekenden zich twee standpunten af. Volgens het ene standpunt is het verstandig zich nu te richten op het versterken van activiteiten waartoe het huidige digitaal portfolio de mogelijkheden biedt: het beter aangrijpen van de mogelijkheden voor communicatie tussen leerling, leerling en ouders en het meer werk gaan maken van het leren reflecteren door de leerlingen.

De andere positie kiest voor het gaan uitwerken van het ontwikkelingsdeel van het portfolio waartoe al aanzetten zijn. Zonder koppeling van het portfolio aan het volgen van de ontwikkeling en de leervoortgang van kinderen blijft het presentatiedeel grotendeels in de lucht hangen, zo redeneert men. De voorstanders hiervan beseffen de omvang van deze inspanning: samenwerking met een flink aantal scholen en andere besturen is daarbij verkieslijk.

Omdat het niet aannemelijk geacht werd dat tot aan de zomervakantie van 2009 voortgang geboekt zou worden, is in overleg met de opdrachtgever en SKOzoK besloten geen tweede ronde van dataverzameling te doen. Deze ronde was bij de opzet van het onderzoek wel gepland.

Inmiddels is bekend dat het ITS in het kader van het programma *Onderwijs Bewijs* een grootschalig, meerjarig traject kan gaan uitvoeren waarbij scholen de eerder genoemde condities rond curriculum, leerprocessen en de inzet van ict gaan optimaliseren waarbij geïntegreerd gebruik van het portfolio is voorzien. Het ITS gaat via dit wetenschappelijke experiment onderzoeken wat werkt en niet werkt in het onderwijs.

5.5 Aandachtspunten bij het gaan gebruiken van een digitaal portfolio

Welke mogelijkheden zijn er om de inzet van het digitaal portfolio op scholen te verbeteren? Wat is nu te leren van de opgedane ervaringen? We sommen hier enkele zaken op waaraan een schoolteam zou moeten werken om het digitaal portfolio optimaal in te zetten.

- Een portfolio met alleen een presentatiedeel en zonder ontwikkelingsdeel is incompleet. Het digitaal portfolio moet voldoende functionaliteiten hebben om onderwijskundige toepassingen daadwerkelijk mogelijk te maken.
- Het is de vraag of een bestuur de ambitie moeten hebben zelf een digitaal portfolio te gaan ontwikkelen. Er zijn ook pakketten te koop die aan te passen zijn aan de eigen situatie.
- Het middel digitaal portfolio moet worden verankerd in curriculum en leerprocessen. De onderwijskundige verankering laat het middel pas tot zijn recht komen.
- Het inbouwen van een ontwikkelingsdeel in een portfolio vraagt om zicht op leer- en ontwikkelingslijnen van leerlingen en op differentiatiemogelijkheden. Deze inzichten moeten worden vertaald in het format van het digitaal portfolio.
- Leerlingen laten reflecteren en mee laten sturen met het leerproces dient te worden gestimuleerd en ontwikkeld.
- Centrale regie bij het invoeren van een digitaal portfolio in de school zorgt voor inhoudelijke afstemming, wederzijdse versterking en voortgang.

5.6 Instrument voor zelfevaluatie

Het onderzoeksinstrument dat hier is gehanteerd voor de gesprekken met leerkrachten en leiding, is als bijlage opgenomen. Scholen zouden dit instrument kunnen benutten om de eigen situatie en de voortgang van het werken met een digitaal portfolio voor zichzelf in kaart te brengen.

Bijlage: voorbeeld terugkoppeling aan scholen

Kennisnest, te ...

‘Het digitaal portfolio als verzamelplaats voor werk en het beantwoorden van reflectievragen’

School werkt met het digitaal portfolio sinds: 2006/2007
Aantal leerkrachten dat werkt met het digitaal portfolio: 12
Werkte de school voor het digitaal portfolio met een portfolio: ja

In de groepen van Kennisnest werken leerlingen een groot deel van de tijd aan wektaken. De leerkracht besluit wat er die week moet worden gedaan en de leerling kiest zelf in welke volgorde hij/zij deze taken uitvoert.

Kennisnest is met het gebruik van het digitaal portfolio een pionierschool. Zij zagen in het digitaal portfolio een middel om de ontwikkeling van leerlingen zichtbaar te maken en te werken met leerlijnen. Alle leerlingen en leerkrachten van de groepen 5 t/m 8 werken met het digitaal portfolio. De leerkracht zet regelmatig bij de wektaken dat leerlingen een taak moeten toevoegen aan hun digitaal portfolio. Leerlingen verzamelen in het portfolio het werk waar ze trots op zijn.

Naast de functie van etaleren van eigen werk, gebruiken leerlingen het digitaal portfolio ook om standaardreflectievragen te beantwoorden. Het werk in het digitaal portfolio en de antwoorden op de reflectievragen zijn onder andere de basis voor portfoliogesprekken tussen leerkracht en leerling. Het leren reflecteren bij leerlingen staat nog in de kinderschoenen.

2 oktober gesproken met:
2x schoolleiding
3x leerkrachten bovenbouw
3x leerlingen bovenbouw

ITS, najaar 2008

1. DOELEN

1.1 Doelen van het digitaal portfolio	- leerkracht + +				- leiding +		
leerlingen leggen hun ontwikkeling vast			■				■
leerlingen zijn trots op hun eigen werk en presenteren het				■			■
leerlingen leren te reflecteren op het eigen werk			■				■
leerlingen laten hun werk evalueren door anderen		■				■	
leerlingen communiceren onderling over hun werk			■				■
leerlingen werken samen				■			■
leerlingen sturen hun eigen leerweg			■			■	
leerlingen en leerkracht reflecteren samen over leerproces en resultaten				■		■	

2. VISIE

2.1 Schoolvisie en digitaal portfolio	- leerkracht + +				- leiding +		
in de schoolvisie staat dialooggestuurd onderwijs centraal						■	
reflecteren op eigen leergedrag is onderdeel van de schoolvisie							■
de visie van de school past bij het werken met een digitaal portfolio							■
de school kan duidelijk en helder verwoorden wat de meerwaarde is van het werken met een digitaal portfolio							■
2.2 Team	- leerkracht + +				- leiding +		
het gehele team stemt in met de invoering van het digitaal portfolio							■
er is sprake van een breed draagvlak voor het digitaal portfolio						■	
het schoolteam heeft een realistisch beeld van het werken met een digitaal portfolio							■

Toelichting

De leerlingen op Kennisnest krijgen vrijheid in het sturen van hun eigen leerweg. Een voorbeeld daarvan is het werken met weektaken. De leerkracht bepaalt wat er moet gebeuren in een week, maar de leerling bepaalt in welke volgorde hij/zij deze taken uitvoert. Het werken met het digitaal portfolio is een taak die regelmatig voorkomt als weektaak. Leerlingen moeten in dit geval een taak toevoegen aan hun digitaal portfolio.

De leerlingen die nu in groep 8 zitten, werken al een aantal jaar met het digitaal portfolio. Het digitaal portfolio wordt vooral ingezet om afzonderlijke taken vast te leggen. Het portfolio wordt door leerkrachten niet gebruikt om de ontwikkeling van de leerlingen bij te houden.

De leerkrachten geven dagelijks zowel klassikale instructie als instructie aan kleine groepen leerlingen.

De leerlingen verwerken de stof voornamelijk individueel, maar de meeste leerkrachten zorgen er voor dat de leerlingen diverse malen per week de stof in kleine groepen verwerken. De leerlingen zijn gewend om te werken met dag- of weektaken.

5. VAARDIGHEDEN

5.1 Vaardigheden	- leerkracht + +	- leiding +
er is voor leerkrachten voldoende scholing en ondersteuning		
leerkrachten beschikken over voldoende ict-vaardigheden om het digitaal portfolio goed te gebruiken		
leerlingen beschikken over voldoende ict-vaardigheden om het digitaal portfolio goed te gebruiken		
leerkrachten beschikken over voldoende vaardigheden voor het voeren van ontwikkelingsgesprekken		
leerlingen beschikken over voldoende reflectie- en planningsvaardigheden voor het voeren van ontwikkelingsgesprekken		
5.2 Hoe is de leerlingen geleerd om te gaan met het digitaal portfolio?	- leerkracht + +	- leiding +
klassikale presentaties		
al doende / individueel		
leerlingen leren van elkaar ('olievlekwerking')		
5.3 Hoe is de leerlingen geleerd om te reflecteren met het digitaal portfolio?	- leerkracht + +	- leiding +
klassikale presentaties / -gesprekjes		
leerlingen leren van elkaar		
in en door de ontwikkelingsgesprekken die de leerkracht met een leerling voert		

Toelichting

De leerkrachten en leiding zijn niet tevreden over de ict-voorzieningen. Volgens een leerkracht zou een computerlokaal een uitkomst bieden *'nu ren je de hele gang door om leerlingen bij te staan. Met een lokaal hoef je dingen maar één keer uit te leggen en kunnen leerlingen van elkaar leren'*.

Leerlingen maken zelfstandig gebruik van randapparatuur bij het werken met het digitaal portfolio, maar dat kost ze over het algemeen wel veel moeite. Omdat ze het werken met bijvoorbeeld de scanner nog niet helemaal in de vingers hebben, kost het selecteren, scannen en plaatsen van een taak in het digitaal portfolio zo'n 30 tot 45 minuten.

6. GEBRUIK DIGITAAL PORTFOLIO

6.1 Inzet digitaal portfolio	- leerkracht + +	- leiding +
bij individuele leerlingen		
bij kleine groepen leerlingen		
in de hele groep		
op vaste momenten in de week		
leerlingen plannen zelf wanneer zij hieraan werken		
leerkrachten bekijken het werk van leerlingen		
leerkrachten plaatsen opdrachten voor leerlingen		
leerkrachten gebruiken het gastenboek		
leerkrachten maken gebruiken van de weblog		
leerkrachten plaatsen er het verslag van gesprekken met leerlingen		
leerkrachten betrekken ouders bij het digitaal portfolio		
6.2 Frequentie waarmee leerlingen werken met het digitaal portfolio	- leerkracht + +	- leiding +
frequentie waarmee leerlingen met het digitaal portfolio werken		
frequentie waarmee leerlingen werk in het presentatiedeel zetten		
frequentie waarmee leerlingen taken in hun digitaal portfolio zetten		
frequentie waarmee leerlingen berichtjes plaatsen in het gastenboek		
frequentie waarmee leerlingen met de juf of meester een gesprek hebben over het digitaal portfolio		
6.3 Gebruik digitaal portfolio in relatie tot het leerlingvolgsysteem	- leerkracht + +	- leiding +
persoonsgegevens worden uitgewisseld		
leerresultaten worden uitgewisseld		
zorggegevens worden uitgewisseld		

Toelichting

Het digitaal portfolio staat niet in verbinding met het leerlingvolgsysteem. Leerkrachten gebruiken het digitaal portfolio ook niet om gegevens/ resultaten van leerlingen te bewaren. Aangezien leerkrachten het digitaal portfolio niet gebruiken om resultaten in te bewaren lijkt een koppeling met het leerlingvolgsysteem overbodig.

Het is voor leerkrachten lastig om met het digitaal portfolio de leerling terugkoppeling te geven op hun taken. Er is namelijk binnen het portfolio geen ruimte waar de leerkracht en leerling 'privé' kunnen communiceren. Leerkrachten zijn voorzichtig met hun commentaar omdat alle leerlingen dit kunnen lezen. Leerlingen geven aan dat ze zelden feedback krijgen over de reflectievragen.

Leerlingen vinden het werken met een digitaal portfolio best moeilijk. Vooral de manier waarop ze werk op hun portfolio kunnen zetten vinden ze lastig. Een leerling denkt dat de ict-vaardigheden van leerlingen overschat wordt; *'ouderen denken altijd dat leerlingen altijd meteen alles snappen op de computer, maar dat is helemaal niet zo'*.

Leerlingen zijn kieskeurig in de keuze welke taken ze in hun presentatiedeel zetten. Het feit dat ze trots zijn op het werk weegt hierbij niet altijd het zwaarst. De taak moet ook wel leuk zijn voor andere kinderen om naar te kijken. Een dictee dat goed gemaakt is, valt hierdoor al snel af: *'ik heb zelf wel een keer een dictee erop gezet, maar dat doe ik niet meer. Dat is voor anderen toch helemaal niet leuk om te zien'*.

7. ONTWIKKELINGSGESPREK

7.1 Ontwikkelingsgesprek	- leerkracht ++	- leiding +
er werden voor het digitaal portfolio al ontwikkelingsgesprekken gehouden		
er wordt gebruik gemaakt van een gezamenlijke standaard voor het ontwikkelingsgesprek		
leerkrachten weten wat reflecteren is en hoe ze dat moeten doen		
7.2 Onderdelen die aan bod komen in de ontwikkelingsgesprekken	- leerkracht ++	- leiding +
ontdekken / wereldoriëntatie		
taal / lezen		
rekenen		
sociaal-emotioneel		
bewegen		
grote klussen		
7.3 Organisatie ontwikkelingsgesprekken	- leerkracht ++	- leiding +
leerkrachten voeren gesprekken steeds op geplande momenten		
leerkrachten hebben goed overzicht over de afspraken met leerlingen		
leerkrachten hebben goed overzicht over de ontwikkelingslijnen van leerlingen		
7.4 Wat wordt er tijdens of na het gesprek digitaal geregistreerd?	- leerkracht ++	- leiding +
korte inhoud van het gesprek		
gemaakte afspraken / leervragen		
tijdspad		
toetsuitslagen		
7.5 Wat doet de leerkracht tijdens het ontwikkelingsgesprek?	- leerkracht ++	- leiding +
leerkrachten koppelen terug door samen te vatten en te herhalen		
leerkrachten vragen door naar feiten en gevoelens		
leerkrachten leggen verbanden tussen verschillende dingen die de leerling vertelt		
leerkrachten stimuleren de leerling door te relativeren of te complimenteren		
leerkrachten vragen naar dingen die een leerling niet vertelt maar die wel van belang zijn		
leerkrachten adviseren de leerling op basis van de gegeven informatie		
leerkrachten beoordelen aspecten van de gegeven informatie als wel of niet waardevol		
leerkrachten maken gebruik van een aantal standaardvragen tijdens het gesprek		
leerkrachten helpen passende leerstoftrajecten uit te stippelen		
leerkrachten gaan met de leerling in op de leerdoelen		
leerkrachten gaan met de leerling in op het leerproces		
leerkrachten gaan met de leerling in op de bereikte resultaten		
leerkrachten bespreken met de leerlingen wat niet is gelukt of wat moeilijk is		

Toelichting

De ontwikkelingsgesprekken heten op Kennisnest coachgesprekken. Deze gesprekken zijn al jaren gemeengoed op de school. De leerling en leerkracht houden ongeveer elk kwartaal zo'n coachgesprek. Deze gesprekken houden ze in de regel buiten de klas. Bij een klas zijn de taken verdeeld over twee leerkrachten. Als de ene leerkracht voor de klas staat, heeft de ander de tijd om de coachgesprekken te voeren.

Terwijl de leerlingen al een paar jaar werken met het digitaal portfolio, zijn ze dit jaar pas begonnen met het leren van reflecteren. Het is nog te vroeg om al te kunnen constateren dat leerlingen in dit gesprek mondiger worden nu ze tijdens de lessen meer leren reflecteren op het eigen gedrag. Het valt leerkrachten op dat de reflectie van een leerling 'best vlak' blijft. De vaardigheid kan volgens leerkrachten het beste 1-op-1 met de leerling worden besproken om direct tips te kunnen geven.

8. IMPLEMENTATIE

8.1 Implementatie	- leerkracht + +				- leiding +		
in het schoolplan staat beschreven hoe er met het digitaal portfolio gewerkt wordt							
de school heeft een SMART projectplan / invoeringsplan met concrete doelen, werkwijzen, taken, tijdpad en evaluatiecriteria							
er is een coördinator binnen de school van het invoeringsproces digitaal portfolio. Hij / zij is vraagbaak voor teamleden.							
er is tijd ingeroosterd voor de invoering + het werken met een digitaal portfolio.							
het invoeringsproces van het digitaal portfolio wordt (tussentijds) geëvalueerd met betrokkenen							

9. EVALUATIE

9.1 Evaluatie van werken met het digitaal portfolio	- leerkracht + +				- leiding +		
leerlingen komen de gemaakte afspraken na							
leerlingen reflecteren beter op hun werk							
leerlingen trekken beter conclusies uit hun leerervaringen							
leerlingen zijn kritischer op het werk dat ze afleveren							
leerlingen voelen zich verantwoordelijker voor hun werken en leren							
leerlingen leren trots te zijn op hun eigen werk							
helpt de leerling het geleerde / leerproces te evalueren							
helpt de leerling het eigen leerproces bij te sturen							
het digitaal portfolio levert concrete aanwijzingen voor elke leerling							
stimuleert gesprekken met kinderen							
geeft een beter beeld van de persoonlijke ontwikkeling of leerproces van het kind							
helpt leerkrachten passende leerstoftrajecten uit te stippelen							
alle mogelijkheden van het digitaal portfolio worden in mijn groep benut							
9.2 Voordelen van het digitaal portfolio ten opzicht van het papieren portfolio	- leerkracht + +				- leiding +		
leerlingen kunnen beter de eigen ontwikkeling volgen							
leerlingen werken gestructureerder in een digitale omgeving							
leerlingen oefenen hun digitale vaardigheden							
leerkracht kan beter de ontwikkeling van de leerling volgen							
leerkracht kan makkelijker een passen leerarrangement aanbieden							
ouders hebben meer zicht op de ontwikkelingen van de leerling							
het werk van de leerling is altijd en overal beschikbaar							
digitaal portfolio's leveren meer schoolbreed informatie op							
9.3 Ouders	- leerkracht + +				- leiding +		
ouders nemen kennis van het digitaal portfolio							
ouders zijn positief over het digitaal portfolio							

9.4 Leerlingen	- leerkracht ++				- leiding +		
leerlingen vinden werken met het digitaal portfolio leuk							
leerlingen vinden werken met het digitaal portfolio handig							
leerlingen vinden werken met het digitaal portfolio gemakkelijk							
het digitaal portfolio is voor de leerlingen een hulp bij het invullen van het leertraject							
het digitaal portfolio is voor de leerlingen een hulp bij reflectie							
leerlingen laten hun portfolio wel eens aan andere kinderen zien							
leerlingen bekijken wel eens taken van andere leerlingen							
leerlingen zijn trots op hun portfolio							

Toelichting

Leerkrachten en leiding zijn over het algemeen best positief over het werken met het digitaal portfolio, maar ze zijn wel teleurgesteld in de fase waarin het digitaal portfolio zich bevindt. Het ontwikkelen zorgdeel zou het gebruik van het digitaal portfolio veel meer waarde geven binnen de school. Leerlingen hebben nu een middel om zichzelf te kunnen presenteren en het werk waar ze trots op zijn kunnen tentoonstellen. Deze baten wegen voor de leiding en leerkrachten eigenlijk niet op tegen de kosten.

Het digitaal portfolio wordt wel gebruikt in de klas, maar het is nog geen middel om dialooggestuurd onderwijs in te richten.

Een leerkracht die parttime werkt ziet nog een ander voordeel in het digitaal portfolio. Ze kan haar werk nu efficiënter thuis al voorbereiden. Ze kan bijvoorbeeld een taak vanuit thuis klaarzetten voor de volgende dag. Daarnaast kan ze het werk van de leerlingen inzien.

Terwijl de leerkrachten en leiding van mening zijn dat de ouders in zekere mate meer op de hoogte zijn van de ontwikkelingen van hun kind, geven de leerlingen aan dat ze hun digitaal portfolio zelden laten zien thuis. Ze laten toch liever het werk op papier zien dan bijvoorbeeld een foto van een werkstuk.

De leerlingen die wij hebben gesproken zijn enthousiast over het werken met een digitaal portfolio. Ze geven aan dat niet alle leerlingen in hun klas deze mening delen. Als ze iets zouden kunnen veranderen aan het digitaal portfolio zouden ze het makkelijker maken om een plaatje te scannen en makkelijker maken om taken te uploaden.
